

LAPSEN OIKEUDET KOULUSSA

Suomen UNICEFin ja Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n erikoisliite

11 vinkkiä osallistavaan kouluun ▶ 8

Myytit nurin ▶ 4

Axl Smith:

Anna lapselle ääni ▶ 4

**Opettaisinko
lapsilähtöisesti? ▶ 5**

Ihmisoikeudet isossa

osassa uudessa OPSissa ▶ 2

YK:n lapsen
oikeuksien sopimus
25 vuotta

NÄYTÄ, ETTÄ VÄLITÄT.

Nosta lippu salkoon lapsen oikeuksien päivänä 20.11.

Hyvää syntymäpäivää!

Lapsen oikeus esimerkiksi laadukkaaseen koulutukseen ei ole mielipidekysymys. Lapsen oikeudet on kirjattu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joka on valtioita sitova ihmisoikeussopimus.

Lapsen oikeuksien sopimus ohjaa kouluympäristöä muuttamaan samaan suuntaan kuin uusimmat oppimistutkimukset. Hyviä oppimistuloksia saavutetaan, kun huolehditaan jokaisen osallisuudesta, tehdään asioita yhdessä toi-

minnallisesti, vaihtelevilla työtavoilla ja jaetaan vastuuta ikä- ja kehitystaso huomioiden.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus täyttää tänä vuonna 25 vuotta. Juhlavuosi huipentuu lapsen oikeuksien päivään 20. marraskuuta. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1991.

Sopimuksen tärkein tavoite on taata kaikille lapsille perusoikeudet: terveys, koulutus, tasa-arvo ja turva. ■

Ihmisoikeuskasvatus vahvistuu uudessa OPSissa

Ihmisyyteen kasvattaminen vahvistuu OPS2016-uudistuksessa (perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistus). Ensimmäistä kertaa kouluja selkeästi veloitetaan tekemään ihmisoikeuskasvatusta.

Jotta ihmisoikeuskasvatus toteutuu, täytyy koulun toimintakulttuurin olla siinä mukana – ihmisoikeuskasvatus ei ole vain yksisuuntaista tiedon siirtoa oikeuksista yksittäisillä oppitunneilla.

Aiemman sisältöpainotteisuuden sijaan uusi OPS korostaa koulun toimintakulttuurien muutosta osallistavampaan ja ihmisyyden moninaisuuden huomioivaan suuntaan. Ihmisoikeuskasvatus tarjoaa sekä sisältöä opetukseen että välineen hyvinvoivan ja oppimista edistävän kouluyhteisön muodostamiseen.

Uusi OPS hiotaan vuodenvaihteeseen mennessä valmiiksi. Viimeistään sen jälkeen alkaa kunta- ja koulukohtaisten opetussuunnitelmien tekeminen.

Uusi OPS näyttää olevan hyvin linjassa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa. Sopimuksen vaatimusten toteuttaminen tarkoittaa osallistavan työotteen soveltamista ja sellaisen oppiympäristön luomista, jossa lapsella on mahdollisuus kasvaa täyteen potentiaaliinsa.

Suomen UNICEF tarjoaa opettajille runsaasti materiaalia lasten ihmisoikeuskasvatuksen tueksi. Materiaali löytyy osoitteesta www.unicef.fi/koulut/globalikasvatusmateriaalit/.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen opettaminen otettiin osaksi yleistä opetussuunnitelmaa Opetushallituksen erityismääräyksellä jo 2010.

Teksti: Ari Paloniemi

Kirjoittaja on luokanopettaja ja lasten ihmisoikeuskasvatuksen asiantuntija Suomen UNICEFissa

Opettaja kasvattaa ihmisyyteen

Ihmisoikeussopimukset eivät ole olleet tyyppistä materiaalia sen paremmin opettajien kuin opetus- ja kasvatusalan päättäjienkään salkuissa.

Se on harmi, sillä sopimukset välittävät vahvaa ja puhuttelevaa sanomaa ihmisyyteen kasvamisesta ja siihen kasvattamisesta.

Ihmisoikeussopimukset mielletään meillä vain juridisinasi asiakirjoina, joita toteutetaan oikeussaleissa, vaikka sopimusten pitäisi toteutua arjessa. Kasvatuksen tehtävä on luoda ymmärrystä näistä ihmisoikeuksista päiväkodeissa, peruskouluissa ja kaikissa muissa oppilaitoksissa

Tästä arjen tarpeesta kertoo keskeisten ihmisoikeussopimusten syntyhistoria: maailma meni liian pitkälle toisen maailmansodan myötä, ja ihminen pelästyi omaa pahuuttaan. Maailmansodan tuhkasta nousi YK. Sen peruskirjaan ja sitä seuranneeseen ihmisoikeusjulistukseen kirjattiin, kuinka ihmisten

pitää elää toistensa kanssa. Niistä syntyi maailman kollektiivinen omatunto, ja ne ovat olleet peruspilarina myöhemmille ihmisoikeussopimuksille.

Ihmisoikeussopimuksiin on kirjattu velvoittavaksi myös jo Sokrateen esittämä ajatus ihmisyyteen kasvamisesta: ihminen on ihmiselle susi, ellei tätä kasvattamalla opeteta inhimillisyyteen.

Tästä ajatuksesta on nyt 25 vuotta täyttävässä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa oma artiklansa: lapsi tulee kasvattaa vastuulliseen elämään, ymmärrykseen, rauhaan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen.

Kasvaminen ihmisyyteen tapahtuu koulun toimintakulttuurin kautta. Sen pitää olla ihmisoikeuksia kunnioittavaa sekä vastuun ottamiseen ja osallisuuteen kannustavaa.

Ihmisoikeudet ovat velvoittavia. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa jopa opettamaan niitä ja kasvattamaan niiden mukaisesti.

Velvoittavuutta tärkeämpää on kuitenkin viisaus velvoittavuuden takana: ”ihmisoikeuskasvatettu” lapsi ja nuori voimaantuu luotamaan itseensä ja kanssaihmiseen ja uskomaan oman osallistumisensa merkitykseen yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Hän oppii, että ihmisellä on vastuu niin itsestään kuin toisistaankin.

Tämän Opettaja-lehden liitteen tavoitteena on avata opettajille ihmisoikeuskasvatuksen merkitystä ja antaa eväitä sen toteuttamiseen.

Lapsen oikeuksien sopimusta juhlien, sille ja lapsille liputtaen

Inka Hetemäki

Suomen UNICEFin ohjelma- ja vaikuttamistyön johtaja

Olli Luukkainen

Opettajien ammattijärjestön puheenjohtaja

Open oivallukset

LAPSEN OIKEUKSIEN 31 ARTIKLASSA SANOTAAN, ETTÄ LAPSELLA ON OIKEUS LEPOON, LEIKKIIN, VAPAA-AIKAAN SEKÄ TAIDE- JA KULTTUURIELÄMÄÄN...

Axl Smith: Kysytään lapsilta ja nuorilta

Jos nuorisokahvilan ohjelmaksi suunnitellaan karjalan-piirakoiden rypytystä, jotain on pielessä.

Olen toiminut UNICEFin Hyvän tahdon lähettiläänä vuodesta 2006. Kierrän ala- ja yläkouluissa kertomassa maailman lasten elämästä ja siitä, mihin esimerkiksi UNICEF-kävelykampanjan rahat menevät.

Aikuiset suhtautuvat usein hyväntekeväisyyteen epäillen. He saattavat sanoa, että rahat eivät kuitenkaan mene perille tai ettei heillä ole aikaa auttaa. Lapset tajua-
vat isomman kuvan: sen, että tuo itäimorilainen lapsi voisi olla minun futiskaverini.

Kouluvierailuilla annan oppilaiden kysellä mahdollisimman paljon ja kerron esimerkkejä omasta elämästäni.

Moni nuori luulee, että pitäisi pärjätä yksin, vaikka jokainen tarvitsee joukkueen ympärilleen. Kerron usein, miten MTV:lle ovet avannut esittelyvideoni syntyi. Pyysin lukiossa apua hiljaiselta kundilta, jonka tiesin tehneen aikaisemmin koulun leffoja. Pääsin videolla MTV:lle ja kaveri Neloselle töihin. Nyt hän tekee mainosleffoja ympäri maailmaa.

Yläkouluikäisillä nuorilla on hirveä paine olla suosittu- ja ja tietää, mitä haluavat. Yritän kertoa, ettei ole mikään kiire. En minäkään vielä tiedä, mikä minusta tulee isona.

Nuoria ei aina kuulla heitä koskevissa asioissa. Joskus nuorille toimintaa suunnittelevilla aikuisilla ei ole mitään kontaktia nuorten maailmaan. Tästä kertoo esimerkiksi se, että eräässä kokouksessa suunniteltiin nuorisokahvilan ohjelmaksi karjalan-piirakoiden rypytystä.

En olisi tässä, jos minuun ei olisi luotettu omassa lukiossani. Sain koulun avaimet ja istuin koulun studiolla il-
takymmeeneen. Lukion rehtori ja musalinjan johtaja olivat minulle esimerkkejä. Nyt haluan itse kantaa soittoa eteenpäin. ■

Teksti: Minna Suihkonen

Kuva: © JOOK JOINT

”En olisi tässä, jos minuun ei olisi luotettu omassa lukiossani.”

Totta vai tarua lapsen oikeuksista?

Perkasimme yleisimmät lapsen oikeuksien sopimukseen ja ihmisoikeuksiin liittyvät ennakkoluulot.

Kun lapsi tietää oikeutensa, aikuista ei tarvita.

TARUA: Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan aikuinen on vastuussa lapsen oikeuksien toteutumisesta. Aikuisen pitää antaa lapsen osallistua itseään koskevaan päätökseen-
tekoon tämän ikä- ja kehitysvaihe huomioon-
ottaen. Lapsi ei saa joutua päättämään asioista, joita hän ei voi vielä ymmärtää.

Ihmisoikeudet kuuluvat lakimiehille, eivät arkielämään.

TARUA: Lapsen oikeuksien sopimuksessa on 54 artiklaa. Yli puolet niistä käsittelee hyvin arkisia ja arjessa tapahtuvia asioita, kuten leikkiä ja lepoa, lapsen suojelua haitallisilta asioilta ja koulunkäyntiä.

Lasten osallisuus toteutuu, kun tehdään vähän ryhmätöitä oppitunnilla.

TOTTA ja TARUA: Perinteiset valmiit tehtävän-
annot yltyvät vain osallisuuden alimmalle por-
taalle, vaikka ne toteutettaisiinkin ryhmätöinä. Osallisuus toteutuu kunnolla, kun lapset saavat pohtia opiskelun työtapoja ja toteutusta jo ide-
ointi- ja suunnitteluvaiheessa.

Suomessa lapsen oikeudet toteutuvat jo.

TOTTA ja TARUA: Materiaaliset asiat, kuten rokottaminen ja ravitsemus sekä koulun-
käyntiolosuhteet ovat meillä hyvällä tolalla. Lasten henkisen kehittämisen tukemiseen ei ole kiinnitetty huomiota samalla tavalla. Esimerkiksi lasten osallisuuden kokemisessa ja kuulemisessa olisi paljon parannettavaa. Positiivisia osallistumiskokemuksia saanut lapsi oppii ja rohkaistuu osallistumaan yhteiskunnan toimintaan myös aikuisena.

Ihmisoikeudet ovat uhka uskonnoille ja katsomuksille.

TARUA: Ihmisoikeussopimukset eivät sulje pois uskontoja ja katsomuksia vaan nimen-
omaan suojaavat ihmisten perustavaa oikeutta omaan kulttuuriin ja uskontoon. ■

Teksti: Ari Paloniemi

OIKEUS OPPIA OIVALTAEN

Haluatko opettaa lapsilähtöisemmin?
Suomen UNICEFin koulutukset tarjoavat siihen
selkeitä ja helppoja työkaluja.

Kehollista oppimista. Helsinkiläisen Eläintarhan ala-asteen kuutos-
luokkalaiset Iida-Maria, Adalmiina ja Hamza sekä opettaja Hanna Niittymäki
esittävät käsitteitä ja muut oppilaat arvaavat, mistä on kyse.

Lapsen oikeudet
tulivat
konkreettisemmiksi.

Uskallan itse
toteuttaa tämän.

Kasvattajat
kommentoivat koulutusta

Olen ihan
tulessa!

Ensimmäistä kertaa
draaman käyttö
ei tuntunut
vastenmieliseltä.

Mitä lapsen oikeuksien sopimus koulumaailmassa tarkoittaa? Ei ainkaan vain teemapäivän järjestämistä siitä, että maailman lapsilla on erilaiset elinolot.

Suomen UNICEF on kahdessa eri hankkeessa kouluttanut opettajia ja kasvattajia antamaan toiminnallista ja osallistavaa ihmisoikeuskasvatusta. Toinen hankkeista jatkuu edelleen. Koulutukset ovat auttaneet osallistujia oivaltamaan, että lasten oikeudet liittyvät arkiseen todellisuuteen myös täällä Suomessa.

Koulutus tarjoaa mallin lapsiystävällisestä ja toiminnallisesta työtöteestä. Sen anti ei rajoitu vain lasten oikeuksien opettamiseen vaan koulutuksen tarjoamia menetelmiä voi soveltaa muidenkin sisältöjen opetuksessa.

Koulutuksissa on noussut esille monenlaisia kysymyksiä.

Millaisia rajoja asetan lasten netinkäytölle? Miten koulusta tehdään turvallinen paikka lapsille? Mitä tarkoittaa lapsilähtöinen opitunti? Miten ottaa lasten omia ideoita vastaan kouluyhteisön kehittämisessä? Miten auttaa lapsia ymmärtämään erilaisuutta?

”Huomaan polkevani mennessä tullen lasten oikeuksia!”, tunnusti eräs koulutukseen osallistunut opettaja.

Tunnustuksessa ei ole mitään hävettävää. Arjen lastenoikeusloukkausten tunnistaminen on lähtökohta muutoksille. Havaitseminen voi olla sysäys koko koulun toimintakulttuurin kehittämiseen lapsikeskeisemmäksi.

Keinoina leikki ja elämyksellisyys

Koulutuksessa tutustutaan lasten ihmisoikeuskasvatukseen käsikirja Compasitoon sekä Suomen UNICEFin hankkeessa kehitettyihin draamapohjaisiin menetelmiin.

Compasiton menetelmät ovat hauskoja,

leikillisiä ja elämyksellisiä. Niiden avulla vaikeat käsitteet ja kaukana olevat aiheet tuodaan lähemmäs lasten omaa kokemusmaailmaa.

Compasito-kirjan tehtävät ohjeistuksineen ovat niin selkeitä, että niiden avulla kuka ta-

”Huomaan polkevani
mennessä tullen
lasten oikeuksia!”

hansa ohjaaja pystyy innostamaan lapsia pohtimaan oikeuksiaan monipuolisesti ja syvällisesti.

Yksi vetämäni koulutuspäivä meni tähän tapaan: Koulutuspäivän loppupuolella osallistujat johdatettiin eläytymään leikin kautta oman lapsuutensa epäoikeudenmukaisiin tilanteisiin sekä nykylasten arkeen. Tämän jälkeen osallistujat etsivät esiin nousseisiin teemoihin sopivia tehtäviä ja harjoittelivat niiden vetämistä toinen toisilleen.

Tällä halusimme tukea ajatusta aidosta lapsilähtöisyydestä: tehtävien tulisi avata keskustelua teemoista, jotka ovat sillä hetkellä lapsille itselleen tärkeitä. Koulutusmateriaaleja ei ole tarkoitus käyttää kaavamaisesti siihen, että lapsille tietopohjaisesti opetetaan kaikki oikeutensa.

Pyrimme tukemaan ajatusta, että sekä lapset että kasvattajat ovat yhteisellä retkellä löytämässä ja itse sanoittamassa lapsen oikeuksien perusteita.

Suuri osa lapsen oikeuksien sopimuksen artikloista on helppo ymmärtää, ja kyseiset oikeudet ovat lapsille jo tuttuja. Lasta vahvistaa se, että varsinaiset artikkelit otetaan käsittelyyn vasta hänen oman oivalluksensa jälkeen.

Turvallisuus tärkeää

Turvallinen etäyttäminen on yksi koulutuksen keskeisiä teemoja. Lapsen oikeuksiin kuuluu, että hän saa käsitellä itseään koskevia aiheita kehitystasolleen sopivalla tavalla.

Lasta tulee myös suojata häntä mahdollisesti vahingoittavilta kokemuksilta. UNICEFin hankkeessa tartuimmekin kriittisesti Compasiton sinänsä erinomaiseen materiaaliin kokemuksen turvallisuuden näkökulmasta.

Huomasimme joidenkin tehtävien puretuvan liian suorasukaisesti esimerkiksi erilaisiin perhemalleihin. Sen sijaan, että lasten pitää suoraan puhua omista, usein peruserheen mallista poikkeavista perheistään, kehitimme etäytettyjä draamallisia tehtäviä. Niiden avulla lähestyimme teemaa etäämpää ilman vaaraa joutua kiusatuksi.

Entä lasten velvollisuudet?

”Lapset kyllä nykyään tietävät paljon oikeuksistaan, mutta entä ne lasten velvollisuudet?” oli usein toistuva kysymys koulutuksissa.

Kehällä. Hanna Niittymäki ja oppilaat virittelevät lämmittelyleikkiä.

Korostimme, että lasten käsitellessä oikeuksiaan on hyvä pitää mukana kysymys myös lasten velvollisuuksista. Esimerkiksi pakkotyöhön joutuvan Siwa-tytön tarinaa käsitellessä voi nostaa esille kysymyksiä kotityöstä ja perheen sisäisistä rooleista suomalaisissa perheissä.

Toiminnallisissa ja draamallisissa tehtävissä lapsista tulee esille uusia puolia. On ilo nähdä, kun muodollisemmissa oppimistilanteissa heikosti pärjäävä oppilas loistaa toiminnallisissa tehtävissä.

Opettajan oma mukavuus pysyttäytyä opikirjojen tarjoamassa tuntikehyksessä ei saisi käydä sen yli, että erilaisilla oppijoilla on koulussa oikeus oppia heille ominaisilla tavoilla. Tähän haasteeseen koulutukset ovat antaneet mitä hauskipia eväitä. ■

Teksti: Jouni Piekkari

Kirjoittaja on draamakasvatusta ja Lapsen oikeudet toiminnallisesti! -koulutusten vetäjä.

Kuvat: UNICEF/Martti Penttilä

Mikä koulutus?

Suomen UNICEF käynnisti Lapsen oikeudet toiminnallisesti! -koulutushankkeen opettajille ja kasvattajille OKM:n rahoituksella 2012. Hankkeen osallistuivat myös Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Rauman kasvatustieteiden tutkimuskeskus, Ihmisoikeudet.net sekä Poikien ja tyttöjen keskus.

Tällä hetkellä UNICEF järjestää OPH:n rahoituksella yhdessä Palmenian kanssa yksi- ja kaksipäiväisiä koulutuksia opettajille lapsen oikeudet toiminnallisesti -mallin pohjalta.

Lisätietoja

www.unicef.fi/
lapsen-oikeudet-toiminnallisesti

Hankekoordinaattori Hannu Niemelä
044 5301204
hannu.niemela@unicef.fi

Opetusmalli

1. Aloituksena työskentelysopimus

Varmistetaan pelisäännöillä turvallinen ilmapiiri kaikille.

2. Lämmittelyleikit

Toisiin tutustumista, esittelyt ja aiheeseen virittäytymistä.

3. Mieliä pidetään jätettyä työskentelyä

Ohjaaja esittää väittämiä päivän aiheesta. Oppilaat asettuvat mielipidejanelle oman näkemyksensä mukaan. Näin viritetään jokaisen aiempia tietoja ja tunteita aihepiiristä.

4. Kuvitteellisten hahmojen luominen ryhmissä

Kukin ryhmä luo hahmon, jonka elämästä keksitään lyhyt tarina. Tarinassa hahmoon liitetään opetuksen aiheena olevat lapsen oikeudet.

5. Lööppi hahmosta

Kukin ryhmä keksii hahmosta yhden iltapäivälehden lööpin johonkin lapsen oikeuteen liittyen.

6. Hahmon päivä pantomiimina

Hahmoja syvennetään esittämällä niitä pantomiimitarinoina. Toiset arvaavat, mitä hahmon elämässä tapahtuu.

7. Hahmo haastateltavana

Vapaaehtoinen osallistuja eläytyy hahmoksi ja muut haastattelevat hahmoa hänen elämästään ihmisoikeuksiin liittyen.

8. Kirjoitetaan hahmon päiväkirjaa

Jos osallistujilla herää negatiivisia tunteita, ne käsitellään heti.

9. Loppuleikit

Palataan takaisin nykyhetkeen ja kerätään palautetta.

Teksti: Ari Paloniemi

Tekijä: Janne Toriseva

Tehdään yhdessä osallistava koulu

Koulu on lapsia varten, ja siellä opitaan elämää varten.
Näillä vinkeillä pääset liikkeelle kohti uudenlaista koulua.

Koulun hallinto huolehtii

- ✓ Ota oppilaat ikätasolleen sopivalla tavalla mukaan sellaiseen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, joka vaikuttaa oppilaiden arkeen. Kerro ratkaisuista oppilaille siten, että he ymmärtävät, mistä on kysymys.
- ✓ Pyri siihen, että koulun budjetti on riittävä monipuoliseen kasvatukseen ja budjetista on varattu osuus lasten itsensä päätettäväksi.
- ✓ Rohkaise opettajia lisäkoulutustumaan lasten ihmisoikeuskasvatuksessa
- ✓ Huolehdi, että oppilaille on tarjolla riittävät tukipalvelut.

Opettaja huolehtii

- ✓ Anna oppilaille mahdollisuus osallistua ikätasolleen sopivalla tavalla opetuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.
- ✓ Hyödynnä taito- ja taideaineita sekä toiminnallisia, leikinomaisia ja osallistavia menetelmiä opetuksessa.
- ✓ Anna oppilaille mahdollisuus itsearviointiin muun muassa avoimien kysymysten, oppimispäiväkirjojen ja vertaisarviointien muodossa.
- ✓ Tunnista oppilaiden tuen tarve ja ohjaa heitä käyttämään tukipalveluja, kuten erityisopetusta sekä kuraattorin ja psykologin palveluja.

Oppilaat huolehtivat

- ✓ Kunnioita muiden oikeutta osallistua ja ilmaista mielipiteitään.
- ✓ Kohtaa kouluyhteisön muut jäsenet samanarvoisina.
- ✓ Tarkastele itseäsi oppijana.

Teksti: Ari Paloniemi